

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบ และลักษณะการจัดการศึกษาในรายวิชาการศึกษาทั่วไป ของสหรัฐอเมริกา และประเทศในเอเชีย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ เอกสารและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั่วไปโดยเรียงตามลำดับดังนี้

1. ความหมายของหลักสูตรวิชาการศึกษาทั่วไป
2. ความเป็นมาของวิชาศึกษาทั่วไป
3. พัฒนาการของจุดมุ่งหมายของวิชาการศึกษาทั่วไป
4. จุดมุ่งหมายของการศึกษาทั่วไป
5. แนวคิดในการกำหนดจุดมุ่งหมายของวิชาการศึกษาทั่วไป
6. รูปแบบหลักสูตรของการศึกษาทั่วไป
7. รูปแบบและลักษณะรายวิชาการศึกษาทั่วไป

ความหมายของหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไป

หลักสูตรศึกษาทั่วไปได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้อย่างกว้างขวางทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะนิยามในด้านใด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมคำจำกัดความที่สำคัญเกี่ยวกับศึกษาทั่วไปไว้ในที่นี้ เช่น “การศึกษาทั่วไปเป็นการศึกษาส่วนที่ทำให้ผู้ได้รับการศึกษาเป็นผู้มีความรับผิดชอบและเป็นพลเมืองดี ในขณะที่การศึกษาอีกส่วนหนึ่งคือ การศึกษาเฉพาะ (Special education) เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความสามารถของผู้ศึกษาในทางอาชีพ” (คณะกรรมการมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด, 1945 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550) ใกล้เคียงกับแดเนียล เบลล์ (1970 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550) ที่ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาทั่วไปไว้ว่าเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับหลายสาขาวิชา นับแต่ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมถึงงานที่มีชื่อเสียง อารยธรรมตะวันตก และวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาหรือเนื้อหาวิชาที่เชื่อมโยงหลายสาขาวิชาเข้าด้วยกัน

สำหรับประเทศไทยได้มีผู้ให้ความหมายถึงการศึกษาทั่วไปไว้เช่นกัน โดยวิจิตร ศรีสอาน (2518) ได้ให้ความหมายของการศึกษาทั่วไปไว้ว่า “เป็นการศึกษาที่จำเป็นสำหรับทุกคน เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นพลเมืองดี เป็นผู้มีความรู้และมีคุณธรรม” ใกล้เคียงกับความหมายของเกษม วัฒนชัย (2538) ที่ได้กล่าวว่า หลักสูตรปริญญาตรีมีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ประการคือ หนึ่ง การสร้างคน และสอง

การสร้างนักวิชาการหรือนักวิชาชีพ ซึ่งการสร้างคนก็คือหลักสูตรวิชาการศึกษาทั่วไปนั่นเอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 ทบวงมหาวิทยาลัยได้มีการเปลี่ยนชื่อจากหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปเป็นหมวดวิชาศึกษาทั่วไป และได้ให้คำนิยามของการศึกษาทั่วไปไว้ว่า “วิชาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล มีความเข้าใจธรรมชาติ ตนเอง ผู้อื่นและสังคม เป็นผู้ใฝ่รู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุมีผล สามารถใช้ภาษาในการติดต่อสื่อความหมายได้ดี เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีคุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมทั้งของไทยและของประชาคมนานาชาติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิต และดำรงตนอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี

พอมาถึงเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรี พ.ศ. 2542 หมวดวิชาศึกษาทั่วไปก็ยังคงหมายถึง วิชาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล มีความเข้าใจธรรมชาติ ตนเอง ผู้อื่น และสังคม เป็นผู้ใฝ่รู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุมีผล สามารถใช้ภาษาในการติดต่อสื่อความหมายได้ดี มีคุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมทั้งของไทยและของประชาคมนานาชาติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต และดำรงตนอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี จนกระทั่งเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรี ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2548 ก็คงอยู่เหมือนเดิมและยังคงเป็นนิยามที่ใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งกล่าวถึง วิชาศึกษาทั่วไป ว่าหมายถึง “วิชาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล เข้าใจในธรรมชาติ เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่นและสังคม เป็นผู้ใฝ่รู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผล สามารถใช้ภาษาในการติดต่อสื่อความหมายได้ดี มีคุณธรรม ตระหนักในคุณค่าศิลปวัฒนธรรมทั้งของไทยและของประชาคมนานาชาติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตและดำรงตนอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี”

จากที่กล่าวในข้างต้นจะเห็นได้ว่าวิชาพื้นฐานทั่วไป จะเริ่มชัดเจนขึ้นในปี พ.ศ. 2532 โดยมีการเปลี่ยนจากคำว่าวิชาพื้นฐานทั่วไป ไปเป็นคำว่า หมวดวิชาศึกษาทั่วไป รวมถึงมีการให้ความหมายในเชิงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรไว้อย่างชัดเจนจนถึงปัจจุบัน จนถึงปี 2542 ก็ยังคงเน้นด้านคุณธรรม คุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพัฒนาการของการจัดหลักสูตรการศึกษาทั่วไปมีแนวโน้มที่กำหนดจุดมุ่งหมายตามวัตถุประสงค์ โดยวิชาศึกษาทั่วไปจะครอบคลุมสาระและเนื้อหาที่จะเชื่อมโยงรายวิชาต่างๆ ในการอุดมศึกษาตั้งแต่เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับเรื่องของมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาด้วยพร้อมกันไป

ความเป็นมาของวิชาการศึกษาทั่วไป

พัฒนาการของการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มวิชาการศึกษาทั่วไปในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น ถือได้ว่าเริ่มต้นศึกษามายาวนานกว่าของประเทศไทย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นยุคสมัยได้ 4 ยุคใหญ่ๆ คือ

1. ยุคเริ่มแรก (ค.ศ.1910 - 1944)
2. ยุครายงานของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (ค.ศ. 1945 - 1964)
3. ยุคเปลี่ยนแปลง (ค.ศ. 1965 - 1989)
4. ยุคใหม่ (ค.ศ. 1990 – ปัจจุบัน)

1. ยุคเริ่มแรก (ค.ศ.1910 - 1944)

ความคิดเรื่องวิชาศึกษาทั่วไปปรากฏตั้งแต่ยุคเริ่มแรกที่มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา แต่ที่ปรากฏเห็นได้อย่างชัดเจนเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1910 หรือ ประมาณปี พ.ศ. 2453 (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550) ทั้งนี้เนื่องจากนักการศึกษาสมัยนั้นต้องการให้นักศึกษาทุกคนได้ศึกษาเกี่ยวกับปรัชญา ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ รวมถึงความเป็นมาของมนุษยชาติ ซึ่งเป็นความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ในยุคเริ่มแรกนี้จัดเป็นการรวบรวมความคิดและแนวทางในการกำหนดวัตถุประสงค์ของวิชาศึกษาทั่วไป

2. ยุครายงานของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (ค.ศ. 1945 - 1964)

ในช่วงนี้ได้แสดงถึงความก้าวหน้าทุกด้านของการศึกษาทั่วไป ทั้งด้านการอภิปราย ประเมินผล วัตถุประสงค์ เนื้อหา ผู้สอน วิธีการสอน และการบริหารงานของการศึกษาทั่วไปในสหรัฐอเมริกา นักการศึกษาและสมาคมต่างๆช่วยกันพัฒนาโครงการต่างๆเพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการจัดการศึกษาทั่วไป เช่นมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดได้จัดพิมพ์รายงานเรื่อง “การศึกษาทั่วไปในสังคมเสรี (General Education in a free society)” ขึ้นในปี ค.ศ. 1945 เพื่อแสดงถึงความจำเป็นของการต้องมีการศึกษาทั่วไป ซึ่งจากรายงานฉบับนี้ทำให้มีการอภิปรายและประเมินผลการศึกษากันอย่างกว้างขวางในหมู่นักศึกษาอเมริกัน เป็นต้น ในยุคนี้กลุ่มวิชาของการจัดการศึกษาทั่วไปจะแตกต่างกันไปตามความต้องการและความพร้อมของสถาบัน โดยส่วนใหญ่มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาจัดให้นิสิตได้เรียนใน 5 สาขา คือ การสื่อสาร (โดยเฉพาะการใช้ภาษาอังกฤษ) มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา และสรีรวิทยา

3. ยุคเปลี่ยนแปลง (ค.ศ. 1965 - 1989)

ในระยะนี้สถาบันการศึกษาหลายแห่งพยายามปรับปรุงวิชาการศึกษาทั่วไป และปรับปรุงวิชาอื่นไปพร้อมกัน ความพยายามส่วนใหญ่มุ่งไปในทางวิธีสอน และการบริหาร การสัมมนานิสิตใหม่ที่ฮาร์วาร์ด และเบิร์กลีย์ และหลักสูตรให้เลือกได้ของฟิสิกส์เบิร์ก เป็นตัวอย่างของการเลือกวิธีสอน แต่ความคิดเรื่องศึกษาทั่วไปยังมีความสำคัญอยู่ในระดับอุดมศึกษา ช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นระยะ “เปลี่ยนแปลง” มีมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยหลายแห่งปรับปรุงวิชาศึกษาทั่วไปกันอย่างกว้างขวาง

4. ยุคใหม่ (ค.ศ. 1990 – ปัจจุบัน)

ในยุคปัจจุบันมีการปฏิรูปที่ยั่งยืนใน 3 ประเด็นใหญ่คือ

- 1) เรื่องการส่งเสริมคุณภาพเพื่อการศึกษาทั่วไปดำเนินไปอย่างมีคุณภาพที่แท้จริงมีทั้งการเชื่อมโยงกับภาควิชา การสร้างสภาพแวดล้อมให้เป็นชุมชนของผู้เรียนรู้ การสนใจกับการสอนอย่างจริงจัง
- 2) การเน้นที่การเรียนรู้ และการพัฒนาของผู้เรียน รวมทั้งการให้แรงจูงใจ การศึกษาช่วงการเติบโตในตัวผู้เรียน การศึกษารูปแบบการเรียนรู้ การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริงของผู้เรียน การเรียนรู้นอกห้องเรียน และการสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียน
- 3) การให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของวิชาการศึกษาทั่วไป เริ่มตั้งแต่การปฏิรูปการศึกษาทั่วไป การกำหนดขั้นตอนในการปฏิรูป การสร้างแรงจูงใจ และการสนับสนุนอย่างแข็งขันของผู้บริหาร (Gaff, 1991 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550)

โดยในยุคนี้จะพบว่ามหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ จะเน้นที่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล มีลักษณะในเชิงของการคิดวิเคราะห์สืบสอบมากขึ้น ในขณะที่ของแคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส จะเน้นที่การรับรู้ที่กว้างขวาง และให้นักศึกษารู้จักตั้งคำถามที่ต้องการด้วยตนเอง ในขณะเดียวกันก็เน้นความสามารถในการเรียนของทุกคนด้วย (รายงานของ UCLA อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ถึงแม้ว่าการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรการศึกษาทั่วไปของสหรัฐอเมริกา จะมีประวัติการพัฒนาหลักสูตรมาอย่างยาวนาน แต่ก็ยังคงมีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีอิทธิพลต่อการจัดรูปแบบการเรียนการสอนในกลุ่มวิชาการศึกษาทั่วไปของประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน โดยจะสังเกตได้ว่ารูปแบบการพัฒนาของหลักสูตรการศึกษาทั่วไปในประเทศไทย จะยึดตามแบบของการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาทั่วไปของสหรัฐอเมริกา ดังนั้นผู้วิจัยจึงมี

ความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบ และลักษณะของการจัดการเรียนการสอน วัตถุประสงค์ โครงสร้าง หลักสูตร และข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่างๆ รวมถึงรายวิชาที่มีการเปิดสอนในรายวิชาศึกษาทั่วไปของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อทราบเป็นข้อมูล และเป็นแนวทางในการศึกษา เปรียบเทียบหลักสูตร การศึกษาทั่วไปในประเทศไทยในอนาคต และนอกเหนือจากประเทศสหรัฐอเมริกาแล้ว ผู้วิจัยยังต้องการที่จะศึกษาการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการศึกษาทั่วไปในประเทศในเอเชีย ซึ่งได้แก่ ประเทศเพื่อนบ้านของประเทศไทย เช่น ประเทศสิงคโปร์ ประเทศมาเลเซีย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบถึงรูปแบบการจัดการเรียนการสอน หลักสูตร และโครงสร้างต่างๆของการศึกษาทั่วไป รวมถึงประเทศญี่ปุ่น และฮ่องกง ที่ค่อนข้างมีความชัดเจนในเรื่องของหลักสูตร โครงสร้าง และวิธีการดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไป ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากประเทศดังกล่าว เป็นข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้าง หลักสูตร ของการศึกษาทั่วไปในต่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนการศึกษาทั่วไปสำหรับหมวดวิชาศึกษาทั่วไปในประเทศไทยต่อไป

พัฒนาการของจุดมุ่งหมายของวิชาศึกษาทั่วไป

จุดมุ่งหมายของศึกษาทั่วไปสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ช่วง ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายช่วงแรก : ให้ผู้เรียนมีความรู้กว้าง
2. จุดมุ่งหมายช่วงที่สอง : ให้ผู้เรียนมีโลกทัศน์กว้างและมีความสมดุล
3. จุดมุ่งหมายช่วงที่สาม : ให้ผู้เรียนจบไปเป็นบัณฑิตที่รู้จักเข้าใจสังคมอย่างดี
4. จุดมุ่งหมายปัจจุบัน : เพื่อความเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์

จุดมุ่งหมายช่วงแรก : ให้ผู้เรียนมีความรู้กว้าง

หลักสูตรสาขาศึกษาทั่วไปเริ่มต้นเข้ามาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต 4 ปี ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 หลักสูตรดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้กว้าง นอกเหนือไปจากวิชาชีพครูของตนเอง มีความรู้กว้างในวิชาการสาขาต่างๆ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและโดยเฉพาะใช้ในอาชีพครู ซึ่งจำเป็นจะต้องมีความรู้กว้างขวางเพื่อใช้ชีวิตนอกห้องเรียนได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะพบว่าแนวคิดดังกล่าวที่ปรากฏในคณะครุศาสตร์นับเป็นหลักสูตรแรก และเป็นการดำเนินการจัดวิชาศึกษาทั่วไปอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรกในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพราะในขณะที่หลักสูตรของคณะครุศาสตร์มีวิชาศึกษาทั่วไปให้เลือดยังไม่ได้เรียนนั้น หลักสูตรของคณะอื่นๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังคงเน้นวิชาชีพเฉพาะในสาขาของตนเอง โดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มมีการจัดหลักสูตรศึกษาทั่วไปอย่างจริงจังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา

จุดมุ่งหมายช่วงที่สอง : ให้ผู้เรียนมีโลกทัศน์กว้างและมีความสมดุล

ในปีพ.ศ. 2505 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้จัดหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปอย่างเต็มรูปแบบและมีความสมบูรณ์ทั่วทั้งมหาวิทยาลัยโดยจัดตั้งคณะศิลปศาสตร์ขึ้นในปีดังกล่าวและมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ นักศึกษามีความรู้และทัศนะกว้างขวางในด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เข้าใจ สภาพแวดล้อมของสังคมและจิตใจมนุษย์ ตลอดจนให้มีความรู้พื้นฐานต่อเนื่องกับแขนงวิชาเฉพาะด้านที่ ตนเลือก โดยนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกคนต้องเรียนหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปที่คณะศิลป ศาสตร์ดำเนินการสอนก่อนแล้วจึงไปเรียนในสาขาวิชาของตน ซึ่งความพยายามในการจัดหลักสูตรวิชา ศึกษาทั่วไปในช่วงปี พ.ศ. 2505 นี้เป็นความพยายามที่ให้ผู้เรียนมีทัศนะที่กว้างขวางและสติปัญญาที่ สูงส่งพร้อมกันไป ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ อดีตคณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาในมหาวิทยาลัยนั้นควรจะต้องตั้งความมุ่งหมายให้เป็นรูป ผสมระหว่างการศึกษเพื่อให้เสริมสร้างบุคลิกภาพความสามารถในทางปัญญาของบุคคลควบคู่ไปกับการ ให้การศึกษาเพื่อให้นักศึกษามีความสามารถไปประกอบอาชีพและทำงานในวิชาชีพได้ด้วย”

สำหรับจุดมุ่งหมายในลักษณะของความสมดุล คือ ความสมดุลในลักษณะที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้ เข้าใจ รู้จักความสำคัญของวิชาสาขาอื่นๆจะเห็นจากหลักสูตรของมหาวิทยาลัยที่เปิดขึ้นใหม่ในระยะ พัฒนาประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นต้น

จุดมุ่งหมายช่วงที่สาม : ให้ผู้เรียนจบไปเป็นบัณฑิตที่รู้จักเข้าใจสังคมอย่างดี

ในระหว่างปี พ.ศ. 2515 และต่อมาจนถึง พ.ศ. 2516 ที่เกิดเหตุการณ์เดินขบวนครั้งใหญ่ของ นิสิตนักศึกษาจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 นั้นได้มีผลให้มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาหันมาสนใจสภาพของสังคมมากขึ้น และเห็นว่ามหาวิทยาลัยควรมีบทบาทใน การรับใช้และแก้ปัญหาสังคมมากขึ้น ดังรายงานการสัมมนาของนิสิตคณะรัฐศาสตร์เสนอในการผลิต บัณฑิตนั้นควรผลิต “ผู้รับใช้มวลชน” ซึ่งหมายถึงการอบรมให้บัณฑิตมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย ใน 3 ลักษณะเด่นๆคือ

- 1) การผลิตผู้มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาของสังคมไทยและการเน้นปัญหาสำคัญของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท
- 2) การมุ่งให้นิสิตได้เรียนรู้จากของจริง “สัมผัสกับความเป็นจริง”
- 3) การผลิตบุคคลเพื่อไป “เปลี่ยนแปลงสังคม” (พฤทธิสถานชุมพล, 2518 อ้างถึงในไพฑูรย์ สินลา รัตน์, 2550)

ดังนั้น แนวทางของบัณฑิตในขณะนี้จึงหันมาเน้นในทางเข้าใจปัญหาและแก้ปัญหาของสังคมมากขึ้น ดังนั้นสิ่งที่เน้นในจุดมุ่งหมายของวิชาศึกษาทั่วไปควบคู่กับจุดมุ่งหมายที่มีมาแล้วแต่เดิมคือความรู้ ความเข้าใจ และความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งความเอาใจจริงเอาใจและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาของสังคม แต่การที่จะรู้เข้าใจและหาแนวทางแก้ปัญหาสังคมได้นั้นความรู้แต่เพียงอย่างเดียวที่นิสิตนักศึกษาได้เรียนนั้น ย่อมไม่เพียงพอที่จะช่วยให้นิสิตเข้าใจและมองเห็นแนวทางแก้ปัญหาได้ความคิดในเชิงสหวิทยาหรือผสมผสานวิชาการด้วยกันในลักษณะ Interdisciplinary หรือ Integrated Approach จึงได้รับการเน้นมากขึ้น เพราะแนวคิดนี้นอกจากจะทำให้เข้าใจปัญหาสังคมได้ดีแล้วในแง่ของวิชาการยังทำให้ผู้เรียนมองกว้างและเห็นความเกี่ยวพันของวิชาการและวิชาการกับชีวิตและสังคมได้ชัดเจนอีกด้วย ดังที่ในการจัดหลักสูตรการศึกษาทั่วไปของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระยะแรกนั้นเน้นที่การผสมผสานความรู้เข้าด้วยกัน (บุญล้อม มโนทัย, 2522 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550)

จุดมุ่งหมายช่วงที่สี่ : เพื่อความเป็นบัณฑิตที่กว้างขวางรอบด้าน

นับแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ปฏิวัติเมื่อ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นอย่างมากและในปีรุ่งขึ้นก็ได้มีนโยบายของรัฐบาลให้สอนว่าด้วยการยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีผลให้มีการปรับปรุงจุดมุ่งหมายของรายวิชาศึกษาทั่วไปกันกว้างขวางขึ้น นอกจากไปจากนั้นนับแต่การประกาศใช้ระเบียบข้อบังคับของทบวงมหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2517 มาแล้วแต่ละสถาบันก็จัดกันอย่างกว้างขวางหลายรูปแบบหลายลักษณะมีการประชุมสัมมนากันหลายครั้ง ก็มีข้อสรุปในเชิงของจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนตรงกัน ประการสำคัญก็คือทุกฝ่ายเห็นว่าวิชาศึกษาทั่วไปควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างบุคลิกและคุณลักษณะของผู้เรียนให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ มีความรู้กว้าง มีคุณธรรม และมีทักษะที่ลึกซึ้งกว้างขวางเข้าใจปัญหาของสังคม ไม่ใช่เป็นวิชาในลักษณะพื้นฐานทั่วไปของวิชาชีพ หรือ พื้นฐานในการเรียนวิชาอื่น ๆ ต่อไป ดังข้อสรุปการสัมมนาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีตอนหนึ่งว่า “ผลจากการสัมมนาทำให้ได้ทราบปัญหาและจุดอ่อนของการจัดหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปของวิทยาเขตปัตตานีหลายประการ เช่น ปัญหาความไม่กระจ่างชัดของนโยบายและจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาศึกษาทั่วไป ทำให้การจัดหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปของวิทยาเขตปัตตานีมีความคลาดเคลื่อนไปจากหลักสากลของการจัดหลักสูตรการสอนวิชาประเภทนี้ เพราะมุ่งเน้นให้เป็นวิชาศึกษาทั่วไปสำหรับการศึกษาวิชาการขั้นสูงหรือวิชาชีพต่อไป มากกว่าจะเน้นในพลเมืองดี มีความเข้าใจต่อปัญหาสังคมและมีความสามารถช่วยแก้ไขปัญหาของสังคมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ด้วย รวมทั้งเพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพและรสนิยม เป็นต้น” (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2523 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550)

ส่วนของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าวิชาศึกษาทั่วไปเป็นกระบวนการศึกษาที่ให้ความรู้อย่างกว้างๆแก่ผู้เรียน โดยปูพื้นฐานความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และภาษา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความคิดทัศนคติที่ดีงามและกว้างขวาง สามารถพัฒนาความคิด สติปัญญา และบุคลิกภาพ ตลอดจนสามารถประยุกต์ใช้กับการดำรงชีวิตให้ดีมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550) จะเห็นได้ว่าในช่วงนี้มหาวิทยาลัยต่างก็ปรับจุดมุ่งหมายให้เน้นความเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์กันมากขึ้น

จุดมุ่งหมายปัจจุบัน : เพื่อความเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์

การประกาศเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรใหม่ของทบวงมหาวิทยาลัยในพ.ศ. 2532 นำไปสู่การกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่กว้างขวางรอบด้าน ครบถ้วนสมบูรณ์ของความเป็นบัณฑิตครอบคลุมความรู้กว้าง มีโลกทัศน์กว้าง เพื่อตนเองและผู้อื่น สิ่งแวดล้อม รวมทั้งตระหนักในคุณค่า คุณธรรม จริยธรรม นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ เหล่านี้เป็นผลให้มีการปรับปรุงหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปกันอย่างกว้างขวาง โดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้ปรับจุดมุ่งหมายใหม่ในปี พ.ศ. 2533 เพื่อสร้างบัณฑิตที่สมบูรณ์ในทุกด้านดังนี้ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2533 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550)

1. เป็นผู้มีความสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร
 - 1.1 สามารถสื่อสารภาษาไทยได้อย่างดี
 - 1.2 สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศได้
2. เป็นผู้ที่มีสุนทรียธรรม
 - 2.1 มีอารมณ์อันประณีตละเอียดอ่อน
 - 2.2 เข้าใจความหมายและเห็นคุณค่าของศิลปะที่มีต่อชีวิตและสังคม
 - 2.3 เข้าใจความหมายและเห็นคุณค่าของดนตรีที่มีต่อชีวิตและสังคม
 - 2.4 เข้าใจความหมายและเห็นคุณค่าของวรรณกรรมที่มีต่อชีวิตและสังคม
3. เป็นผู้ที่มีโลกทัศน์กว้างไกล
 - 3.1 เข้าใจปัญหาด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของไทยและของโลก
 - 3.2 เข้าใจและเห็นคุณค่าวัฒนธรรมและอารยธรรมของไทยและชาติอื่นๆ
 - 3.3 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
 - 3.4 เข้าใจความสำคัญของกระบวนการจัดการทางธุรกิจในสังคมปัจจุบัน

4. เป็นผู้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ
 - 4.1 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต โลก และจักรวาล
 - 4.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับเทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน
 - 4.3 เข้าใจการสื่อสารด้วยคณิตศาสตร์ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน
5. เป็นผู้ที่มีสมรรถภาพและสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจ
 - 5.1 สามารถเสริมสร้างรักษาสมรรถภาพและสุขภาพ
 - 5.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพทางกายและทางจิต
6. เป็นผู้ใฝ่รู้ความจริงและสามารถคิดอย่างมีเหตุผล
 - 6.1 สามารถตั้งคำถามและแสวงหาความจริงด้วยตนเองได้
 - 6.2 สามารถคิดและเชื่อมโยงสิ่งที่คิดได้อย่างมีเหตุผล
 - 6.3 สามารถวิเคราะห์สิ่งต่างๆ ได้
 - 6.4 สามารถคิดแก้ปัญหาด้วยการแสวงหาทางเลือกและตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม
 - 6.5 สามารถเลือกและสังเคราะห์ข่าวสารและข้อมูลเพื่อใช้อย่างเหมาะสม
 - 6.6 กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล
 - 6.7 รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
 - 6.8 เรียนรู้อยู่เสมอ
7. เป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรม
 - 7.1 รู้จักและเข้าใจตนเองและผู้อื่น
 - 7.2 เชื่อมั่นในตนเองและสามารถพัฒนาตนเองได้
 - 7.3 สามารถตั้งจุดมุ่งหมายในชีวิตของตนเองได้
 - 7.4 มีวินัยในตนเอง
 - 7.5 มีความรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง
 - 7.6 มีความยุติธรรม
 - 7.7 มีความซื่อสัตย์
 - 7.8 มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำผิด
 - 7.9 ประพฤติตนให้เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
 - 7.10 มีความสามารถปรับตนเองให้เข้ากับสังคมได้
 - 7.11 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
 - 7.12 มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาสังคม

ส่วนของมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นก็ยังมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตรวิชาพื้นฐานใหม่ นับแต่ปี พ.ศ. 2522 และปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2533 โดยกำหนดว่า วิชาศึกษาทั่วไปมีจุดประสงค์เพื่อ

1. สร้างความสำนึกในตนในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม สร้างความเข้าใจพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม และกระตุ้นให้แสวงหาแนวทางในการจรรโลงความอยู่รอดของมนุษยชาติ
2. สร้างความเชื่อมั่นในความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์และความตื่นตัวต่ออุปสรรคต่างๆ ที่ขัดขวางความเจริญงอกงามทางปัญญา รู้จักคิดหาทางแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยเหตุผลโดยสันติวิธีและหลักแห่งคุณธรรม
3. สร้างความรอบรู้ ความใฝ่รู้ ความตื่นตัวในทางปัญญาและความเข้าใจพื้นฐานของวิทยาการที่เป็นหลัก สามารถใช้วิชาความรู้ให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตและในการพัฒนาสังคม
4. สร้างความสามารถในการสื่อสาร ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคล กลุ่มชน และประชาคมทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550)

จะเห็นได้ว่านับแต่ปี พ.ศ.2532 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงของสังคมสิ่งแวดล้อมมีผลให้ทบวงมหาวิทยาลัยปรับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรใหม่ทำให้มหาวิทยาลัยมีการปรับตัวในการปรับปรุงหลักสูตร โดยเฉพาะหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปกันอย่างกว้างขวาง และมีข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า รวมทั้งทางออกที่น่าสนใจหลายประการดังที่ได้ยกตัวอย่างมาประกอบในตอนต้นนี้แล้ว ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรู้จักตนเอง รู้จักสังคม รู้จักแก้ปัญหา โดยใช้ความรู้ ปัญญาในวิถีทางสันติ แสวงหาความรู้ และใช้ความรู้เพื่อตนเองและสังคมเป็นหลัก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2542 จึงมีการปรับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรอีกครั้งหนึ่งและในปัจจุบันก็ได้มีจุดมุ่งหมายของวิชาศึกษาทั่วไปที่ชัดเจนมากขึ้นดังที่กล่าวในข้างต้น

จุดมุ่งหมายของการศึกษาทั่วไป

ภายหลังจากที่สถาบันอุดมศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการผลิตบัณฑิตให้มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น ได้มีนักวิชาการเสนอความเห็นและแนวคิดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของวิชาศึกษาทั่วไปไว้มากขึ้นดังจะเห็นได้จากแนวคิดของ พจน์ สะเพียรชัย (2535) ที่ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาทั่วไปโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เพื่อฝึกฝนความสามารถทางสมอง รู้จักใฝ่รู้ ใฝ่คิดในหลักการใช้เหตุผล
2. เพื่อฝึกฝนอบรมจิตใจ

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อก่อให้เกิดดุลยภาพแห่งความรู้ รู้กว้างในสาขาอื่นๆ และรู้อย่างลึกซึ้ง
5. เพื่อสร้างและพัฒนาให้เป็นพลเมืองที่ดีมีน้ำใจ และมีวิถีชีวิตได้อย่างมีความสุข
6. เพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน วิชาที่ว่าด้วยสุขภาพที่ดี สอนคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์
7. เพื่อฝึกฝนให้มีเหตุผลที่ถูกต้อง มีหลักตรรกศาสตร์

สำหรับวัตถุประสงค์ของการศึกษาทั่วไปตามแนวคิดของไพฑูรย์ สินลารัตน์ และทองอินทร์ วงศ์โสธร (2526 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2549) ซึ่งได้ประมวลจุดมุ่งหมายหลักๆ ของการศึกษาทั่วไปคือ

1. **ความรอบรู้รอบคอบ** โดยมาจากแนวความคิดในเชิงของศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) ที่มีมาแต่อดีตที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีสติปัญญาปราดเปรื่อง มีความเป็นเสรี (Liberate the Mind) พัฒนาความคิดจิตใจให้เป็นอิสระ (วิจิตร ศรีสอาน, 2524 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2549) (To be Free and Enlarge the Mind) มีสติ-ปัญญาแตกฉาน เจียวยาคม ลึกซึ้ง และวิเคราะห์วิจารณ์ พร้อมทั้งใฝ่ใจใคร่รู้เป็นนิจ
2. **ความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์และศาสตร์กับสังคม** เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สาขาต่างๆ กับความรู้ที่สัมพันธ์กับสังคม (Integration and Relationship) วิทยาการและความรู้ที่มีอยู่นั้นได้แตกและแยกตัวออกเป็นสาขาต่างๆ มากมายโดยเฉพาะสาขาใหญ่ๆ คือวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องรู้และเห็นถึงความสัมพันธ์และความแตกต่างของศาสตร์ทั้งสาม
3. **ความสมดุล (Balancing)** การศึกษาในระดับอุดมศึกษานอกเหนือจากการศึกษาเฉพาะสาขาวิชาแล้ว ผู้เรียนจะต้องศึกษาวิชาชีพหรือสาขาวิชาอื่นๆ และความรู้อื่นๆ ด้วยเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในคนและแนวคิดของอาชีพอื่น อีกทั้งเป็นการเสริมความรู้ให้กว้างขึ้น (Counter Over Specialization)
4. **ความเป็นพลเมืองดี (Good Citizenship)** เป้าหมายของการศึกษาคือการสร้างความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ร่วมในกิจกรรมสาธารณะ เข้ากับสังคมได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์ มีคุณธรรมและจริยธรรม (Civic and Moral Responsibility) และมีความสามารถในการสื่อความหมายด้วย
5. **ความรู้เพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (Functional)** เป็นการศึกษาที่มีประโยชน์กับชีวิตประจำวัน และมีประโยชน์แก่คนจำนวนมาก เช่น ความเป็นอยู่อันดีใน

ครอบครัว สุขภาพ พลศึกษา ศิลปะการพูด ศิลปะและวรรณคดี สุขภาพจิต เศรษฐกิจ ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

6. ความสัมพันธ์กับสังคมและท้องถิ่น (Relevance) เป็นการให้ความรู้ และแนวคิดแก่ผู้เรียนในลักษณะที่ก่อให้เกิดความเข้าใจมรดกทางวัฒนธรรมของสังคม ความ เป็นมา พัฒนาการและปัญหาต่างๆ ที่สังคมกำลังเผชิญอยู่ เพื่อจะได้หาทางแก้ไขและ พัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ

7. ความเป็นพื้นฐานของวิชาอื่นๆ แม้ไม่ใช่จุดมุ่งหมายหลักและวิชาการศึกษาทั่วไปจะถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของพื้นฐานวิชาชีพอื่นๆ ด้วย

สำหรับการวิเคราะห์ของทบวงมหาวิทยาลัยในการสัมมนาวิชาการในปี พ.ศ.2539 ได้สรุป จุดมุ่งหมายของวิชาศึกษาทั่วไป ดังนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2541)

1. มีความรู้กว้างในสาขาวิชาต่างๆและมองเห็นความสัมพันธ์และความเกี่ยวเนื่องประสานกันของ สาขาวิชาต่างๆ
2. มีความรู้และความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร โดยใช้ภาษาไทยได้เป็นอย่างดี และใช้ ภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสาร
3. ให้มีปัญญา รู้จักคิด วิเคราะห์ วิวิจารณ์ มีความคิดริเริ่ม รักความก้าวหน้า มองเห็นการณ์ไกล อย่างมีโลกทัศน์ และเป็นตัวของตัวเอง
4. รู้จักตนเอง เข้าใจสังคม มองเห็นปัญหาในสังคมพร้อมที่จะรับผิดชอบ และแก้ไขปัญห ของตนเอง ผู้อื่น ได้เหมาะสมและสามารถดำรงตนได้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
5. เห็นคุณค่าและสุนทรีย์ในศิลปวัฒนธรรม ประเพณีไทย
6. มีความเป็นไทย มีคุณธรรม และจริยธรรมสูง

ซึ่งคำนิยามต่างๆข้างต้นได้มีการปรับและพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันมากขึ้น มาจนกระทั่งถึงเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรี ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2548 ก็ได้กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของการศึกษาทั่วไปและยังคงเป็นนิยามที่ใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งกล่าวถึง วิชาศึกษาทั่วไป ว่าหมายถึง “วิชาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้อย่างกว้างขวาง มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล เข้าใจในธรรมชาติ เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่นและสังคม เป็นผู้ใฝ่รู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผล สามารถใช้ภาษาในการติดต่อ สื่อ ความหมายได้ดี มีคุณธรรม ตระหนักในคุณค่าศิลปวัฒนธรรมทั้งของไทยและของประชาคมนานาชาติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตและดำรงตนอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี”

จุดมุ่งหมายของวิชาศึกษาทั่วไปในปัจจุบัน

สำหรับจุดมุ่งหมายในปัจจุบันของวิชาศึกษาทั่วไปได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภทด้วยกันคือ เรื่องของความรู้กว้าง ความเข้าใจ การใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม และทักษะ ดังรายละเอียดดังนี้

1. จุดมุ่งหมายในเชิงความรู้กว้าง

1.1 **ได้รับความรู้พื้นฐานสำหรับการเรียนในวิชาอื่น ๆ ต่อไป** จุดมุ่งหมายข้อนี้เน้นมากในการจัด วิชาการศึกษาทั่วไป แต่ไม่ใช่จุดมุ่งหมายที่ควรจะเป็นที่เดียว และสถาบันยังมีการเน้นอยู่ เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1.2 **มีความรอบรู้ในสาขาวิชาชีพอื่น ๆ** จุดมุ่งหมายข้อนี้สนองวัตถุประสงค์ในทางกว้างเพื่อแก้ปัญหาการยึดในวิชาชีพของตนเองมีมหาวิทยาลัยหลายแห่งเน้นจุดมุ่งหมายนี้อยู่ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยหัวเฉียว

1.3 **ได้เรียนรู้วิธีการศึกษาหาความรู้สาขาวิชาอื่น ๆ** จุดมุ่งหมายข้อนี้เน้นที่กระบวนการแสวงหาความรู้ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้เข้าใจว่าในสาขาวิชาอื่น ๆ นั้นได้แสวงหาความรู้กันอย่างไรจะทำให้ผู้เรียนมีโลกทัศน์ที่กว้างในแต่ละสาขาได้ชัดเจน มีมหาวิทยาลัยที่กล่าวถึงในประเด็นนี้ชัดเจน เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ในขณะที่มหาวิทยาลัยราชภัฏจุดมุ่งหมายยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

2 จุดมุ่งหมายในเชิงความเข้าใจ

2.2 **มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น** จุดมุ่งหมายข้อนี้เป็นจุดมุ่งหมายหลักของวิชาศึกษาทั่วไปเพราะเป็นคุณลักษณะของบัณฑิตที่ไม่ต้องการให้ยึดติดกับสาขาวิชาเฉพาะของตนเอง รวมถึงการใช้ชีวิตที่ต้องมีมุมมองที่กว้างขวางมากขึ้น มีมหาวิทยาลัยที่กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในประเด็นนี้ไว้อย่างชัดเจนได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยรังสิต และมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

2.3 **ได้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมโลก/นานาชาติ** ความสนใจในสังคมโลกและปัญหานานาชาติถือได้ว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของคนยุคใหม่ เพราะโลกในปัจจุบันถูกเชื่อมโยงให้มีความใกล้เคียงกันมากขึ้น บัณฑิตจึงควรสนใจรับรู้ในเรื่องของโลกและความเป็นนานาชาติ มหาวิทยาลัยที่จุดมุ่งหมายกล่าวถึงในประเด็นนี้ ดังตัวอย่าง มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น

2.4 **เข้าใจเรื่องราวและปัญหาของสังคมไทย** เป็นจุดมุ่งหมายที่ได้รับความสำคัญอย่างมากมาโดยตรงและเป็นจุดมุ่งหมายที่มีความสำคัญมีมหาวิทยาลัยที่กล่าวถึงในประเด็นนี้ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ในขณะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร และมหาวิทยาลัยราชภัฏ จุดมุ่งหมายยังไม่ค่อยชัดเจนเท่าที่ควร

2.5 **รู้จัก เข้าใจทั้งตนเองและผู้อื่น** จุดมุ่งหมายข้อนี้เป็นการมองวิชาศึกษาทั่วไปที่ใช้ประโยชน์กับชีวิตประจำวัน โดยมองว่าวิชาศึกษาทั่วไปใช้ประโยชน์กับชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเป็นประเด็นของการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันกับผู้อื่นมีมหาวิทยาลัยที่จุดมุ่งหมายกล่าวถึงในประเด็นนี้ได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนเรศวร และมหาวิทยาลัยรังสิต ในขณะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จุดมุ่งหมายยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

3. จุดมุ่งหมายในเชิงประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

3.1 **ได้รับความรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้** การพัฒนารายวิชาที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน แต่ในที่นี้เน้นที่การนำเนื้อหาแต่ละสาขาไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้มากกว่าการเน้นทฤษฎีหรือหลักการ มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่กล่าวถึงในประเด็นนี้ ดังตัวอย่างมหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจน

4. จุดมุ่งหมายในเชิงวัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม

4.1 **มีความรู้และตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม** ในข้อนี้ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานได้ไปถึงเรื่องของศิลปะและวัฒนธรรมไว้ชัดเจน และเป็นจุดมุ่งหมายที่มีแต่ในทางปฏิบัติ อาจจะยังไม่มีภาพที่ชัดเจนนัก มหาวิทยาลัยที่จุดมุ่งหมายกล่าวถึงในประเด็นนี้ไว้อย่างชัดเจน เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยรังสิต

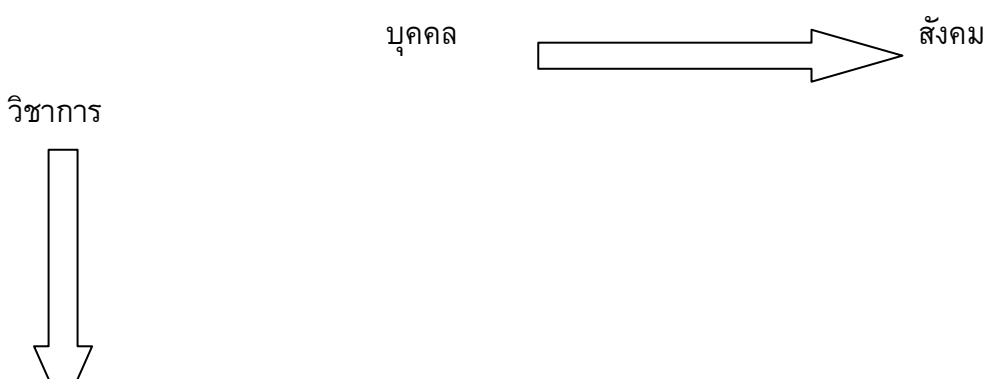
4.2 **ได้รับการปลูกฝังด้านคุณธรรม/จริยธรรม** ถือเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของวิชาการศึกษาทั่วไปที่จะต้องเน้นควบคู่ไปกับวิชาชีพ คือการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความดี ความงามให้กับผู้เรียน เพื่อหวังให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมในการใช้ชีวิตในสังคม มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่กล่าวถึงในประเด็นนี้ไว้เกือบทุกแห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยรังสิต เป็นต้น

5. จุดมุ่งหมายในเชิงทักษะ

- 5.1 **รู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์** จุดมุ่งหมายข้อนี้เน้นอย่างมากในมหาวิทยาลัยของสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นฮาร์วาร์ด สแตนฟอร์ด หรือเบิร์กลีย์ ในสังคมไทยเรายังมีไม่มากนัก มหาวิทยาลัยที่จุดมุ่งหมายกล่าวถึงในประเด็นนี้บางมหาวิทยาลัยคือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น
- 5.2 **มีความสามารถในการปรับตัวและตัดสินใจแก้ปัญหา** ถือเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับบัณฑิตในยุคใหม่ที่จะต้องรู้จักปรับตัว รู้จักแก้ปัญหา และแก้ปัญหาโดยใช้สติปัญญาอย่างดี พอมากกว่าการใช้ความรู้สึกหรืออารมณ์ มีมหาวิทยาลัยไม่มากนักที่เน้นได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- 5.3 **มีความรู้และแสวงหาความรู้อยู่เสมอ** จุดมุ่งหมายข้อนี้ถือเป็นเรื่องหลักของทักษะทางวิชาชีพศึกษาทั่วไปที่บัณฑิตทุกคนควรมีและจะส่งเสริมให้มากขึ้น มหาวิทยาลัยโดยส่วนใหญ่จะกล่าวถึงไว้เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยรังสิต และมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏ
- 5.4 **มีทักษะและความสามารถในการสื่อสาร** ความสำคัญในการสื่อสาร รวมถึงการสื่อสารทั่วไป การพูดการเขียนที่สะท้อนความคิดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งของผู้เรียน ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นที่จุดมุ่งหมายกล่าวถึงในประเด็นนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสุรนารี มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยรังสิต เป็นต้น

แนวคิดในการกำหนดจุดมุ่งหมายของวิชาชีพศึกษาทั่วไป

แนวคิดในการกำหนดจุดมุ่งหมายเราอาจพิจารณาได้เป็น 2 มิติ คือ ด้านบุคคลกับสังคม และด้านวิชาการกับประยุกต์ เมื่อรวมกันแล้วจะแบ่งเป็น 4 มิติดังนี้ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550)

ปัญญา / วิชาการ (Intellectual Academic) 1	วิเคราะห์ / ตระหนัก 2 (Social Critic / Social Concerned)
ใช้ประโยชน์ / วิชาชีพ (Vocational Functional) 3	4 เปลี่ยนแปลง / ปฏิรูป (Change Agent / Social Reformer)

ประยุกต์

จากตารางดังกล่าวข้างต้นในการกำหนดจุดมุ่งหมายจะพิจารณาใน 2 แนวทาง คือ

1. แนวทางที่ 1 จะพิจารณาในส่วนตัวของบุคคลหรือสังคม นักศึกษาจะได้เรียนวิชาเพื่อมองตนเอง เช่น วิชามนุษยกับสังคม เศรษฐกิจกับสังคม กฎหมายกับสังคม เป็นต้น
2. แนวทางที่ 2 จะมองเห็นในด้านความคิด สติปัญญา หรือเน้นในแง่การประยุกต์ใช้

ซึ่งจากสองแนวทางดังกล่าวนำไปสู่การกำหนดจุดมุ่งหมายเป็น 4 แนวทางคือ

แนวคิดแรก เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาแนวคิดและสติปัญญาโดยพัฒนาที่ตนเองเป็นหลัก ตัวอย่างคือ วิชาที่เราจะสอนให้เขามีความคิดอ่านกว้างขวาง ปรัชญา ตรรกวิทยา ศิลปนิยม สังคมนิยม เป็นวิชาซึ่งเขาพัฒนาตัวเอง ความคิด สติปัญญา แต่เป็นความคิดสติปัญญาที่ไม่เกี่ยวกับสังคมมากนักเป็นการพัฒนาตัวเองในเชิงสติปัญญา

แนวคิดที่สอง การเน้นในเชิงสังคม หมายความว่า เราเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนมีความคิดความอ่าน และใช้ความคิดความอ่านเพื่อที่จะเน้นไปทางสังคมค่อนข้างมาก เช่น แนวโน้มของบางมหาวิทยาลัยที่ให้ นิสิตเรียนและมีกิจกรรมทางสังคมค่อนข้างมากตามไปด้วย

แนวคิดที่สาม การเน้นในแง่ตัวบุคคล แต่ไม่เน้นความคิดมาก กลุ่มนี้ไม่ต้องเรียนปรัชญา ไม่ต้องไปเรียนวิชากิจกรรมเข้าจังหวะ อย่างที่บางมหาวิทยาลัยมีวิชาแคมป์ จะมีนิสิตมาเรียนจำนวนมาก โดยเฉพาะนิสิตชายบางคนจะมาเรียนจำนวนมากเป็นพิเศษ เหมือนกับมหาวิทยาลัยบางแห่งมีวิชาปลูกหญ้า มีวิธีทำสวน เป็นต้น

แนวคิดที่สี่ แนวคิดนี้คือแนวคิดที่สนใจในแง่ของสังคม แต่ไม่เป็นในเชิงปรัชญาที่ลึกซึ้ง เป็นแง่ในการประยุกต์วิชาที่ต้องไปทำกับชุมชน เช่น กำหนดกิจกรรมในการออกค่าย วิชาสุขภาพชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งไม่มีการศึกษาลึกซึ้งในเชิงปัญญาแต่เป็นการเรียนเพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในสังคม

จุดเน้นในจุดมุ่งหมายของสถาบัน

ในการพัฒนาจุดมุ่งหมายของแต่ละสถาบันจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไป โดยทั่วไปจะมีประเด็นต่างๆที่หลากหลายเพื่อให้เข้าใจภาพรวมของจุดมุ่งหมายได้ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งในที่นี้ได้รวบรวมจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยต่างๆไว้ดังนี้

1. **มีความรู้ที่กว้างขึ้น** จุดประสงค์ข้อนี้เน้นมากชัดเจนด้วยมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เน้นให้บัณฑิตมีความรู้กว้างขึ้น มีโลกทัศน์และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และมีความรอบรู้ในสาขาวิชาอื่นๆ ตัวอย่างมหาวิทยาลัยที่มีการเน้นวัตถุประสงค์ในข้อนี้เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น
2. **มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมโลก / นานาชาติ** พบว่าจุดประสงค์ข้อนี้มหาวิทยาลัยยังไม่ได้เน้นมากนักมีอยู่บ้างที่เน้นให้บัณฑิตมีความเข้าใจตนเอง ผู้อื่น สังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต มีความคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างมีเหตุผล เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
3. **นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน** จุดประสงค์ข้อนี้พบว่ามหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ จากเอกสารไม่ได้มุ่งเน้นให้บัณฑิตสามารถนำความรู้ความเข้าใจที่ได้รับไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันมากนัก มีบางมหาวิทยาลัยที่เน้น เช่น มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นต้น
4. **มีความรู้และตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม** มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เน้นให้บัณฑิตเห็นคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมไทยในบางมหาวิทยาลัยรวมของนานาชาติ เพื่อให้บัณฑิตมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ต่างไปจากตนเอง เพื่อที่จะสามารถสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ต่างไปจากตนเอง เพื่อที่จะสามารถสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชนที่ต่างไปจากตน ก่อให้เกิดทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องและเหมาะสม และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข
5. **มีคุณธรรมและจริยธรรม** จุดมุ่งหมายข้อนี้พบว่ามหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เน้นมากในการปลูกฝังให้บัณฑิตมีคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนเรศวร และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นต้น
6. **มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วิจัย** จุดมุ่งหมายข้อนี้ไม่พบมากนัก มีเพียงบางมหาวิทยาลัยเท่านั้นที่เน้นให้บัณฑิตมีทักษะในการคิด วิเคราะห์ วิจัย ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

7. มีความสามารถในการปรับตัวและการตัดสินใจแก้ปัญหา มีเพียงบางมหาวิทยาลัยเท่านั้น เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
8. มีความรู้และแสวงหาความรู้อยู่เสมอ จุดมุ่งหมายข้อนี้เน้นมากและมีเน้นเกือบทุกมหาวิทยาลัยที่น่าเป็นตัวอย่าง โดยมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เน้นให้บัณฑิตมีทักษะในการรู้และแสวงหาความรู้อยู่เสมอ บางมหาวิทยาลัยเท่านั้นที่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

รูปแบบหลักสูตรของศึกษาทั่วไป

หลักสูตรคือ โครงสร้างทางการศึกษาที่เป็นระบบซึ่งจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อให้ปรากฏผลตามความมุ่งหมาย ไม่เพียงแต่การศึกษาในห้องเรียนเท่านั้น ยังรวมถึงกิจกรรมอื่นๆนอกห้องเรียนด้วย โครงสร้างหลักสูตรในระดับอุดมศึกษามองประกอบสำคัญ 3 ส่วน โดยส่วนที่หนึ่งคือ การศึกษาวิชาชีพ (Professional Education) เป็นเนื้อหาความรู้และกิจกรรมต่างๆที่สถาบันอุดมศึกษาจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทำความเข้าใจและปฏิบัติได้ในวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่ง เช่น ครู แพทย์ วิศวกร สถาปนิก เกษตรกร เป็นต้น ส่วนที่สอง คือ การศึกษาทั่วไป (General Education) ที่เนื้อหาความรู้รวมทั้งกิจกรรมต่างๆที่สถาบันอุดมศึกษาจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้มีทรรศนะแนวคิดและบุคลิกที่กว้างขวาง ไม่คิดแคบเฉพาะในสาขาวิชาของตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม สร้างเสริมคุณธรรมด้านต่างๆเพื่อเสริมให้เป็นคนที่สมบูรณ์ขึ้นประกอบวิชาชีพของตนได้ดี และมีประสิทธิภาพมากขึ้น และส่วนที่สามคือ วิชาเลือก (Elective course) เป็นวิชาเลือกที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกได้ตามความสนใจกว้างขวางและแตกต่างกัน

สำหรับรูปแบบของหลักสูตรศึกษาทั่วไปในมหาวิทยาลัยไทยนั้นเมื่อพิจารณาแล้วสามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่คือ แบบบังคับร่วมและแบบบังคับกระจาย ทั้งสองรูปแบบต่างก็เป็นรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยและสถาบันที่เทียบเท่าทุกแห่งของไทย แต่มีความแตกต่างกันในลักษณะที่บังคับร่วมกันทั้งมหาวิทยาลัย หรือบังคับแต่กระจายวิชาบังคับให้นิสิตเรียนต่างกันออกไปตามแต่ละคณะ แต่ละหลักสูตร แม้ภายในมหาวิทยาลัยเดียวกันก็ตาม รายละเอียดของการจัดหลักสูตรแบบบังคับร่วม และบังคับกระจายมีดังนี้

1 แบบบังคับร่วม (Core curriculum)

หลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปแบบบังคับร่วม (Core curriculum) นี้เป็นหลักสูตรที่ในสถาบันหนึ่งหรือมหาวิทยาลัยหนึ่งจัดวิชาให้ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันทั้งมหาวิทยาลัย แนวคิดของหลักสูตรแบบบังคับร่วมมีจุดมุ่งหมายหลักคือ ต้องการให้นิสิตนักศึกษาที่เรียนใน

มหาวิทยาลัยทุกคนได้รับความรู้ความเข้าใจ แนวคิด ค่านิยม และทักษะที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เพื่อที่จบจากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษานั้นไปแล้วจะได้มีจุดร่วมของค่านิยม ประสพการณ์ หรือความคิดส่วนหนึ่งที่ตรงกัน ในบางแห่งต้องการให้บัณฑิตมี “เอกลักษณ์” เฉพาะของสถาบันนั้น ซึ่งเมื่อนิสิตนักศึกษาเรียนผ่านวิชาศึกษาทั่วไปในรูปแบบนี้แล้ว นิสิตของมหาวิทยาลัยนั้นก็จะมีแนวคิดว่า ความรู้ และค่านิยมในส่วนที่ได้รับจากวิชาศึกษาทั่วไปใกล้เคียงกันพร้อมที่จะอภิปราย ถกเถียง วิเคราะห์วิจารณ์ เรื่องราว แนวคิด และปัญหาต่าง ๆ บนพื้นฐานที่ใกล้เคียงกันยัง สำหรับมหาวิทยาลัยของสหรัฐอเมริกาที่เป็นผู้นำด้านนี้คือ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด มหาวิทยาลัยวินคอนซิล มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เป็นต้น

วิธีการจัดหลักสูตรแบบบังคับรวมนี้นั้น มหาวิทยาลัยจะจัดรายวิชาหลักจำนวนหนึ่งไว้ให้นิสิตทุกคนทั้งมหาวิทยาลัยเรียน อาจจะเป็นวิชาเดียวให้เรียนกันทั้งมหาวิทยาลัยหรือวิชาที่ใกล้เคียงกันให้นิสิตเลือกได้ แต่วิชาที่ให้เลือกนั้นมีเป้าหมายและสาระใกล้เคียงกัน 2 – 3 วิชา ทดแทนกันได้เพื่อประโยชน์ในการจัดการและการบริหาร แต่ละวิชาจะมีนิสิตส่วนใหญ่ของมหาวิทยาลัยเลือกเรียน (Nelson and Associates, 2000 อ้างถึงในไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550)

สำหรับการจัดวิชาในลักษณะนี้จึงมักจะเป็นรายวิชาที่ตัวเองศึกษาอยู่ ดังนั้นการจัดวิชาในลักษณะนี้จึงมักจะเป็นรายวิชาในเชิงของสหวิทยาการ (Interdisciplinary) หรือบูรณาการ (Integration) และมีลักษณะกว้างมากกว่าเจาะในเฉพาะสาขาใดสาขาหนึ่ง ดังนั้นจึงมักจะจัดและดำเนินการโดยกลุ่มคนหรือร่วมกันคิดจากหลายสาขาวิชามากกว่าอยู่ในความรับผิดชอบของสาขาวิชาหนึ่งหรือคณะใดคณะหนึ่งแต่เพียงลำพัง

ลักษณะทั่วไปของหลักสูตรแบบบูรณาการนั้น สาโรช บัวศรี (สำเริง บุญเรืองรัตน์, 2535 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2548) ได้กล่าวไว้เป็นแนวทางว่ามีลักษณะดังนี้

1. นักสูตรควรเน้นให้ผู้เรียนกำหนดปัญหาและหาวิธีแก้ปัญหาซึ่งจะทำให้ผู้เรียนคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น ตัดสินใจเป็น รู้จักทำงานรวมกันและทำงานเพื่อสังคม การที่ผู้เรียนแก้ปัญหาของตนหรือสังคมได้สำเร็จย่อมก่อให้เกิดบูรณาการได้
2. จัดวิชาต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ผสมผสานเนื้อหาสาระของศาสตร์ต่างๆ ไปด้วยกันไม่แยกเป็นวิชาเดี่ยวๆ
3. ควรจัดเป็นกลุ่มวิชาเพื่อให้ผู้เรียนได้มองเห็นความสัมพันธ์ของศาสตร์ต่างๆ หวังว่าผู้เรียนจะเกิดลักษณะบูรณาการขึ้นได้

4. เลือกสรรสาระวิชาที่คาดคิดว่าผู้เรียนจะมีความสนใจร่วมกันหรือคาดว่าจะต้องมีความสนใจร่วมกันหรือทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญร่วมกัน
5. วิชาที่บูรณาการเหล่านั้นบังคับให้ทุกคนเรียนเพื่อหวังว่าผู้เรียนทุกคนจะเกิดลักษณะบูรณาการอย่างแท้จริง

ปัญหาในการจัดหลักสูตรแบบบังคับร่วมเกิดขึ้นเนื่องจากเป็นแบบบังคับร่วมที่นิสิตทุกคนจะต้องเรียน จึงทำให้มีปัญหาในเรื่องของผู้เรียนจำนวนมาก นอกจากนี้การจัดทำรายวิชาที่จะให้มีการผสมผสานกันอย่างจริงจังก็ทำได้ยากและวิธีผสมผสานก็มีอยู่หลายรูปแบบทำให้ตกลงกันได้ยากดังนั้นจึงมักจะนำแต่ละวิชามาปะติดปะต่อกันจึงทำให้รายวิชาที่มีลักษณะที่เน้นเนื้อหาเหมือนกัน และในส่วนของผู้สอนก็เป็นปัญหาเช่นกันเพราะการหาผู้สอนที่มีความรู้เนื้อหาต่าง ๆ ในหลายวิชานั้นมีอยู่น้อย นอกจากนี้อาจารย์ผู้สอนจำนวนมากมักจะเป็นอาจารย์ที่มีอาวุโสในทางวิชาการน้อย แต่ต้องสอนวิชาศึกษาทั่วไปมาก ในขณะที่อาจารย์ที่มีอาวุโสทางวิชาการมากมักไม่สนใจในการสอนวิชาศึกษาทั่วไป (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2548)

2 แบบบังคับกระจาย (Distribution Requirements)

หลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปแบบนี้เรียกได้ว่าเป็นแบบบังคับกระจายหรือบังคับเลือก (Distribution Requirement) เป็นหลักสูตรบังคับเช่นกัน คือ เป็นการบังคับที่ทุกคนจะต้องเรียน แต่ทุกคนเลือกเรียนวิชาต่างๆกระจายกันออกไปได้แล้วแต่ว่าหลักสูตรไหน คณะใด สนใจจะให้เรียนวิชาบังคับแบบใดบ้าง ดังนั้นในมหาวิทยาลัยหนึ่ง นิสิตนักศึกษาที่เรียนวิชาศึกษาทั่วไปจะเรียนแตกต่างกันออกไปอย่างมาก หรือแม้แต่บางที่ในคณะเดียวกันแต่ละภาควิชาแต่ละหลักสูตรก็ยังให้เลือกวิชาพื้นฐานแตกต่างกันออกไป บัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยเดียวกันอาจจะเรียนวิชาศึกษาทั่วไปไม่ซ้ำกันเลยได้ โดยแนวคิดของการบังคับกระจายนี้เน้นที่ความแตกต่างของบุคคลหรือของศาสตร์ที่แต่ละศาสตร์แต่ละบุคคลควรจะมีโอกาสได้เลือกเรียนวิชาต่างๆไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไปหรือกลุ่มวิชาชีพ ซึ่งเป็นปรัชญาที่แตกต่างกับแบบแรกที่เน้นความเหมือนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเพื่อเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสสัมผัสและคุ้นเคยกับสาขาวิชาชีพอื่นนอกเหนือจากวิชาเอกของตนเอง ซึ่งหลักสูตรแนวนี้เป็นหลักสูตรที่ได้รับการปฏิบัติมากที่สุดในสหรัฐอเมริกา สอดคล้องกันกับผลสำรวจมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาพบว่า 60 % จัดหลักสูตรศึกษาทั่วไปในแนวนี้ (Levine, 1979 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550) หลักสูตรแบบบังคับกระจายนี้ยังแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะเด่นๆด้วยกันคือ

2.1 บัณฑิตบางวิชาเลือกบางวิชา

รูปแบบนี้จะมีรายวิชาบังคับไว้แน่นอนตายตัวว่า นิสิตนักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัยจะต้องเรียนวิชาใดบ้างเป็นวิชาบังคับแล้วนิสิตนักศึกษาจะต้องเรียนไปตามรายวิชาเหล่านั้น จึงจะครบหลักสูตร ส่วนใหญ่ไม่มีรายวิชามากนักประมาณ 1-2 วิชา และไม่มีรายวิชาเลือกรายวิชาที่นำมาให้เรียนมักจะเป็นรายวิชาบูรณาการที่เกี่ยวข้องกับ 3 สาขาเด่นๆ คือ สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ รวมถึงวิชาทางภาษาและพลศึกษาเพิ่มเติมด้วย เมื่อมีรายวิชาบังคับดังกล่าวประมาณ 1 – 2 วิชาส่วนที่เหลือก็จะเป็นรายวิชาให้เลือก ซึ่งส่วนใหญ่รายวิชาหรือหน่วยกิตที่ให้เลือกจะมากกว่ารายวิชาที่บังคับ

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ยืดหยุ่นสะดวกในการบริหาร คือในแต่ละหลักสูตรจะกำหนดเป็นหมวดวิชาใหญ่ๆ ไว้โดยเฉพาะก็คือ หมวดมนุษยศาสตร์ หมวดสังคมศาสตร์ หมวดวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ หลังจากนั้นก็กำหนดว่าในหมวดมนุษยศาสตร์นั้นบังคับให้เรียนวิชากลุ่มหนึ่งและมีวิชาอีกกลุ่มหนึ่งไว้ให้เลือกโดยจะกำหนดหน่วยกิตบังคับไว้ และกำหนดรายวิชาให้นิสิตนักศึกษาเลือกได้ตามความถนัดและสนใจจากกลุ่มวิชาที่กำหนดไว้ในนั้น ทางสายสังคมศาสตร์และสายวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ก็จะปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน ซึ่งในบางกรณีวิชาที่ให้เลือกอาจจะเป็นวิชาในกลุ่มวิชาเอกของนักศึกษาก็ได้

2.2 บัณฑิตหน่วยกิตเลือกตามคณะวิชากำหนด

รูปแบบบังคับกระจายในแนวนั้นเน้นความเป็นอิสระมากขึ้น โดยแต่ละคณะมีอิสระที่จะเลือกวิชาการศึกษาทั่วไปด้วยตนเองที่มีลักษณะเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันในแนวทางปฏิบัติที่เป็นอยู่ คือ ในหลักสูตรของคณะวิชาเหล่านี้ได้จัดวิชาการศึกษาทั่วไปไว้ให้นักศึกษาเรียบร้อยแล้ว เมื่อนักศึกษาเข้าเรียนก็จะได้พบกับหลักสูตรที่กำหนดรายวิชาต่างๆ ไว้คงที่ตายตัว จะมียืดหยุ่นบ้างเล็กน้อย วิชาเหล่านี้ในบางกรณีก็เป็นวิชาของคณะนั้นๆ จัดสอนเอง ในบางกรณีก็เลือกมาจากวิชาของคณะอื่นๆ กระจายกันออกไป บางครั้งอาจเลือกวิชาที่เป็นส่วนกลางของมหาวิทยาลัยที่จัดให้ทุกคนในมหาวิทยาลัยต้องเรียน

2.3 บัณฑิตหน่วยกิตเลือกรายวิชาเอง

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่บังคับกระจายเต็มรูป คือ หลักสูตรจะกำหนดไว้เป็นหมวดใหญ่ๆ ซึ่งโดยทั่วไปก็จะครอบคลุม 2 – 3 หมวดหลักๆ คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ หรือ ภาษา เป็นต้น แล้วก็จะกำหนดรายวิชาในแต่ละหมวดไว้ให้จำนวนหนึ่ง หรือบางทีก็ไม่กำหนดเลย แต่บอกให้ผู้เรียนไปเลือกเรียนเอาจากคณะวิชาที่เกี่ยวข้อง แต่จะกำหนดหน่วยกิตไว้ในแต่ละหมวดว่าจะต้องเรียนอย่างน้อยกี่หน่วยกิต นิสิต

นักศึกษา ก็จะเลือกเรียนวิชาต่าง ๆ ตามความถนัดและความสนใจเต็มที่ เพียงแต่ให้อยู่ในกลุ่มวิชาที่กำหนดไว้เท่านั้น

รูปแบบทั้ง 3 ของหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปในลักษณะบังคับกระจายนี้พบว่ามหาวิทยาลัยใดมหาวิทยาลัยหนึ่งจะใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่บางครั้งอาจจะมีอยู่ทั้ง 3 รูปแบบในมหาวิทยาลัยเดียวกันแล้วแต่ว่าคณะใด สาขาวิชาใดจะเห็นเหมาะสมแล้วเลือกดำเนินการกันเอง ในแต่ละรูปแบบเองก็ไม่แยกเด็ดขาดโดยตรงเพียงแต่มีลักษณะเด่นและมีแนวโน้มไปทางใดมากกว่า แต่ก็มีย่อยกเว้นสำหรับบางคณะที่จัดอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งชัดเจน เพื่อความเหมาะสมสะดวกและความคล่องตัวในการบริหารหลักสูตร

สำหรับแนวโน้มของหลักสูตรศึกษาทั่วไปนั้น ปณตดา เจียรกุล (2541) ได้ทำวิจัยเรื่องหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปของสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยในทศวรรษหน้า ผลการวิจัยพบว่าหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปของสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยในทศวรรษหน้าจะเน้นความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลก การปรับตัว การคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างมีปัญญาและมีคุณธรรม รวมทั้งการให้ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตเพื่อการประยุกต์ใช้และเพื่อความรู้รอบ รู้กว้าง โดยมุ่งพัฒนาบัณฑิตให้มีความสามารถในการสื่อสาร มีทักษะพื้นฐานในเชิงสากล รู้จักการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างมีคุณธรรมและมีจริยธรรม สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและสังคมโลก รู้จักแสวงหาความรู้ มีมนุษยสัมพันธ์และมีความรับผิดชอบ การจัดรายวิชาจะมีลักษณะการบูรณาการความรู้โดยเน้นเนื้อหาสาระที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในสังคม ความเป็นมนุษย์ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และผลกระทบที่เกิดขึ้น และการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารและการค้นคว้าหาความรู้ การจัดการเรียนการสอน จะให้ความสำคัญกับผู้เรียนมากขึ้น และจะใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น มีการใช้บทความที่ทันสมัยและกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายมากขึ้นโดยเน้นการปฏิบัติจริง การวัดและประเมินผลการเรียนจะวัดตรงตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้โดยใช้แบบทดสอบในการวัดผล

รูปแบบและลักษณะรายวิชาศึกษาทั่วไป

รูปแบบและลักษณะรายวิชาศึกษาทั่วไปสามารถแบ่งได้หลายรูปแบบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้เกณฑ์ใดเป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งรูปแบบและลักษณะวิชาศึกษาทั่วไป โดยผู้วิจัยได้รวบรวมการจัดรูปแบบและลักษณะรายวิชาศึกษาทั่วไปไว้ดังนี้ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2548) ได้จัดวิชาการศึกษาทั่วไปไว้ใน 7 ลักษณะ คือ

1. วิชาเบื้องต้น (Introductory Course) ลักษณะวิชาการศึกษาทั่วไปในลักษณะนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนในสาขาหนึ่งได้มีโอกาสทำความเข้าใจและรู้ลักษณะของสาขาวิชาอื่นๆ เช่น วิชาปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น ซึ่งไม่สะท้อนวิชาศึกษาทั่วไปอย่างเต็มที่
2. วิชาผสมผสาน (Integrated Course) หรือวิชาบูรณาการจะเป็นการผสมผสานในกลุ่มใหญ่เข้าด้วยกัน และชี้ให้ผู้เรียนได้เข้าใจและเห็นความสัมพันธ์ของสาขาวิชาต่างๆ เหล่านั้นด้วย
3. วิชาเฉพาะ (Specific Course) หรือ วิชาพิเศษ (Special Course) เพราะลักษณะการจัดเป็นพิเศษกว่าวิชาอื่นๆ สร้างขึ้นเฉพาะสาขาวิชาที่ต้องการแต่ไม่เหมาะกับแนวคิดของวิชาการศึกษาทั่วไปเท่าที่ควร
4. วิชาอารยธรรมตะวันตก เป็นแนวทางของสหวิชาที่ให้เรียนหนังสือหลักๆ ที่เป็นหนังสือคลาสสิกของตะวันตก เช่น งานของพลาโต จอห์น ล็อก เป็นต้น
5. วิชาสัมมนา (Freshman Seminar) ลักษณะวิชาแนวนี้จะเน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา ผู้เรียนได้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับอาจารย์และเพื่อนร่วมชั้น เป็นการฝึกทักษะในการคิด การหาเหตุผลและการอภิปรายทำความเข้าใจและคุ้นเคยกับผู้รู้ในมหาวิทยาลัย
6. วิชาชีวิตประจำวัน เป็นรายวิชาที่พัฒนาขึ้นมา เพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันเป็นหลักสำคัญ เป้าหมายของการสอนและการเรียนเน้นที่เนื้อหาซึ่งใช้ในชีวิตประจำวันได้
7. วิชาสัมพันธ์ ลักษณะวิชานี้จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างสังคมและท้องถิ่นโดยให้ผู้เรียนได้หาความรู้และประสบการณ์จริง ในบางครั้งก็มีการเพิ่มแนวความคิดในการปลูกฝังความสำนึกและความรับผิดชอบในทางจริยธรรม และหน้าที่พลเมืองควบคู่กันไปด้วย

นอกจากนี้การจัดหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปหากจัดแบ่งตามกลุ่มวิชา จะจัดได้เป็น 4 กลุ่มหลักคือ กลุ่มวิชาภาษาหรือกลุ่มทักษะ กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ และกลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ซึ่งหากแบ่งตามลักษณะรายวิชาออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ เป็นการจัดในลักษณะรายวิชาเดี่ยว รายวิชาผสม และรายวิชาพิเศษอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะรายวิชาเดี่ยว

ลักษณะวิชาที่จัดสอนเป็นวิชาเดี่ยวเป็นวิชาที่ใช้เนื้อหาและวิธีการต่างๆ เฉพาะในสาขาวิชาเดี่ยวเท่านั้น ไม่อาศัยหรือไปรวมกับวิชาอื่นๆ แล้วนำมาสอนร่วมกัน แนวคิดและเนื้อหา รวมทั้งวิธีการที่ใช้ นั้นจะใช้เฉพาะในสาขาของตนเองเท่านั้น เช่น วิชาสังคมวิทยา ถือว่าเป็นวิชาเดี่ยว หรือ Single Discipline เมื่อเทียบเป็นภาษาอังกฤษเมื่อนำมาจัดสอนก็จัดสอนแนวคิดเนื้อหาและวิธีการต่างๆ เฉพาะทางสังคมวิทยาเท่านั้น ไม่นำไปรวมกับสาขาอื่นๆ เช่น มานุษยวิทยา หรือ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ในลักษณะ

เดียวกันอย่างในกลุ่มวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์ก็จะมีวิชาเดียว เช่น ฟิสิกส์ เคมี หรือชีววิทยา แต่ละอย่างถือว่าเป็น 1 วิชา เมื่อจัดสอนก็สอนเฉพาะฟิสิกส์ หรือเคมี หรือชีววิทยา แต่เพียงอย่างเดียว ไม่นำมารวมกันเหมือนแบบรายวิชาผสม

ในรายวิชาเดียวจะมี 2 ลักษณะประกอบกัน คือ เป็นรายวิชาเนื้อหาที่มีเป้าหมายให้รู้ในวิชานั้น หรือประยุกต์รายวิชาที่ใช้เนื้อหานั้นกับอาชีพ การทำงาน ชีวิต และสังคมบ้าง แล้วแต่ความเหมาะสมและความจำเป็น โดยมีรายละเอียดและตัวอย่างรายวิชาดังนี้

1.1 รายวิชาเนื้อหา

รายวิชาเดียวที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลัก มีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้เข้าใจเพื่อวัตถุประสงค์ของวิชานั้นมีการจัดการสอนอยู่อย่างมากโดยเฉพาะในกลุ่มภาษาและมนุษยศาสตร์กับสังคมศาสตร์ส่วนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ก็มีวิชาเดียวอยู่บ้าง รายวิชาที่พบมากในกลุ่มภาษาคือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอย่างรายวิชาที่พบในปัจจุบันได้แก่ วิชาภาษาไทย วิชาภาษาอังกฤษ วิชาภาษาอังกฤษพื้นฐานเป็นต้น ส่วนรายวิชาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้แก่ จิตวิทยาทั่วไป ปรัชญาทั่วไป วิชาสังคมวิทยา เป็นต้น รายวิชาด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ที่เป็นรายวิชาเนื้อหาได้แก่ คณิตศาสตร์พื้นฐานหรือคณิตศาสตร์เบื้องต้น สถิติเบื้องต้น เป็นต้น

1.2 รายวิชาประยุกต์

รายวิชาเดียวที่เน้นการประยุกต์เนื้อหาวิชาเพื่อใช้ประโยชน์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งนั้นมีการจัดสอนกันมากพอสมควร แต่เมื่อเทียบกับรายวิชาเนื้อหาแล้วจะมีน้อยกว่ามาก รายวิชาที่พบบ่อยคือ รายวิชาเนื้อหาที่ประยุกต์กับชีวิตประจำวัน เช่น จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน คณิตศาสตร์ในชีวิตประจำวัน จิตวิทยาในการทำงาน เป็นต้น รายวิชาด้านภาษา ได้แก่ การใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน การใช้ภาษาสำหรับวิชาชีพ เป็นต้น รายวิชาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น จิตวิทยาสำหรับวิชาชีพ กฎหมายในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

ลักษณะรายวิชาผสม

การจัดในลักษณะรายวิชาผสม คือ การจัดรายวิชาที่ผสมผสานรายวิชาต่างๆเข้าด้วยกันอย่างน้อย 2 วิชาเข้าด้วยกันในลักษณะของบูรณาการ ซึ่งจะเป็นการบูรณาการหรือผสมผสานเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน เพื่อเป้าหมายทางวิชาการ หรือเป้าหมายในชีวิตประจำวันหรือเป้าหมายทางสังคม หรือเป้าหมายทางสิ่งแวดล้อม หรือเป้าหมายทางรายวิชาเป็นสำคัญ

ในการจัดรายวิชาผสมนี้ โดยทั่วไปก็ยังคงจัดตามกลุ่มของวิชา 4 กลุ่ม เช่นเดียวกับรายวิชาเดี่ยวโดยจัดรายวิชาในกลุ่มวิชาภาษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ หรือเทคโนโลยี โดยรายวิชาเพื่อเป้าหมายต่างๆข้างต้นมีรายละเอียดดังนี้

2.1 รายวิชาผสมเพื่อเป้าหมายทางวิชาการ

เน้นการผสมผสานรายวิชาเพื่อการเข้าใจหรือการเรียนรู้วิชาการที่สมบูรณ์การผสมผสานรายวิชาเพื่อเป้าหมายหลักทางวิชาการ ซึ่งอาจจะเป็นไปเพื่อให้เรียนรู้ เข้าใจ เนื้อหาวิชาที่กว้างขวางลึกซึ้งขึ้น หรือเพื่อส่งเสริมให้เข้าใจสาขาต่างๆให้ดีขึ้น สมบูรณ์ขึ้น เช่น วิชาศานากับสังคม ปรัชญากับสังคม เป็นต้น รายวิชาผสมผสานในลักษณะเช่นนี้มีไม่มากนักเมื่อเทียบกับการผสมผสานในแนวอื่นๆ ตัวอย่างรายวิชาผสมเพื่อเป้าหมายทางวิชาการด้านภาษาเช่น วิชาความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย ภาษาอังกฤษเทคนิคและการเขียนรายงาน เป็นต้น ตัวอย่างรายวิชาผสมเพื่อเป้าหมายทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น การบริหารงานสำหรับวิชาชีพ การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ตัวอย่างรายวิชาผสมเพื่อเป้าหมายทางวิชาการด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ เช่น วิชาสถิติและความน่าจะเป็น คอมพิวเตอร์และสารสนเทศ เป็นต้น

2.2 รายวิชาผสมผสานเพื่อเป้าหมายชีวิต / มนุษย์

การผสมผสานในแนวนี้นี้มีหลายวิชามากขึ้นเป้าหมายสำคัญจะให้ผู้เรียนได้เข้าใจชีวิต เข้าใจความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นสามารถช่วยให้ใช้ชีวิตได้ดียิ่งขึ้น เช่น วิชามนุษย์กับการใช้เหตุผล มนุษย์กับวรรณกรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น ตัวอย่างรายวิชาผสมผสานเพื่อเป้าหมายชีวิต / มนุษย์ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น วิชาการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศิลปะการดำเนินชีวิต มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับศิลปะ เป็นต้น รายวิชาผสมผสานเพื่อเป้าหมายชีวิต / มนุษย์ ด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ในชีวิตประจำวัน ยาในชีวิตประจำวัน เครื่องสำอางในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

2.3 รายวิชาผสมเพื่อเข้าใจสังคม / สิ่งแวดล้อม

รายวิชาที่ผสมผสานสาระหรือสาขาวิชาเข้าด้วยกันเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักและเข้าใจสังคมหรือสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี อย่างกว้างขวางและอย่างลึกซึ้ง ในกลุ่มนี้มีการจัดการสอนกันมาก โดยเฉพาะรายวิชาที่พบบ่อย คือ วิชามนุษย์กับสังคม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับการเมือง มนุษย์กับเศรษฐกิจ สภาวะการณ์โลก เป็นต้น เมื่อแบ่งตามกลุ่มวิชา ตัวอย่างรายวิชาผสมเพื่อเข้าใจสังคม / สิ่งแวดล้อมด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น วิชาไทย

ศึกษา มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับอารยธรรม มนุษย์สัมพันธ์ การเมืองและการปกครอง เป็นต้น ตัวอย่างรายวิชาผสมเพื่อเข้าใจสังคม / สิ่งแวดล้อมด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ เช่น วิชาคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์กับสังคม ชีวิตและระบบนิเวศวิทยา โลกและจักรวาล เป็นต้น

2.4 รายวิชาผสมผสานทางด้านเทคโนโลยี

เป็นการผสมผสานสาระวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน เพื่อให้รู้และเข้าใจประเด็นปัญหาและ/หรือสาระทางด้านเทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน เช่น วิชาวิทยาศาสตร์กับสังคม เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา ธรรมชาติวิทยา สิ่งแวดล้อมกับวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งรายวิชาในลักษณะดังกล่าวนี้จะพบในกลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ เช่น วิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

รายวิชาพิเศษอื่น ๆ

ในหลักสูตรศึกษาทั่วไปของไทยนอกจากรายวิชา 2 ลักษณะดังกล่าวข้างต้นนั้นยังมีรายวิชาที่มีลักษณะนอกเหนือจากรายวิชาดังกล่าว เช่น รายวิชาในลักษณะปฐมนิเทศนิสิต เพื่อให้ให้นิสิตนักศึกษา รู้จักชีวิตและรู้จักมหาวิทยาลัย หรือรายวิชาที่เน้นการดูงานและฝึกงาน เช่น สำรวจชนบทไทยของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น ซึ่งลักษณะรายวิชาพิเศษดังกล่าวในหลักสูตรของไทยอาจจะไม่มากนักแต่ในสหรัฐอเมริกานั้นมีอยู่หลายรูปแบบดังนี้

1. วิชาอมตะวิทยา

การจัดหลักสูตรในแนวอมตะวิทยาหรือหนังสือหลัก (Great book approach) นี้มีหลักการสำคัญตามแนวคิดของฮัทชินส์ (Robert M. Hutchins อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2550) ที่กล่าวว่า วิชาศึกษาทั่วไปควรประกอบด้วยเรื่องของโลกตะวันตก ศิลปะของการอ่าน การเขียนและการคิด รวมทั้งคณิตศาสตร์ และเรื่องเหล่านี้จะช่วยให้ให้นิสิตนักศึกษารู้จักใช้สติปัญญาในการกระทำต่างๆ เพราะเขาได้รู้ว่า มนุษย์เราได้อะไรกันมาบ้างแล้วในอดีต คนสำคัญของโลกเขาคิดกันอย่างไร

วิธีการสำคัญของแนวคิดนี้ก็คือการพัฒนาสติปัญญาของผู้เรียนด้วยการให้ศึกษาหนังสือที่จัดว่ามีคุณค่าสูงอยู่ในประเภท “Great books” ประมาณ 100 เล่ม ผู้เรียนจะต้องศึกษาให้เข้าใจแล้วนำมาอภิปรายถกเถียงกันสติปัญญาาก็จะเกิดจุดมุ่งหมายในเชิงของการศึกษาทั่วไปก็จะบรรลุผล หนังสือดังกล่าวมีตั้งแต่เอเลียด และโอเดสซีของโฮเมอร์

เรื่อยมาจนถึงงานเพลโต ทอมัส อะไควนัส กาลิเลโอ เชกสเปียร์ ลอด คานท์ คาร์ล มากซ์ เป็นต้น ซึ่งหนังสือจะมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในแต่ละปี

ความพยายามที่จะจัดหลักสูตรรวมตะวิทยานี้เริ่มที่ชิคาโกในปี ค.ศ. 1936 แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ความสำเร็จไปเกิดที่เซนต์จอห์น คอลเลจ (St. John's College) ในรัฐแมริแลนด์ โดยทีมงานของชิคาโกเดิมนั่นเอง

ลักษณะรายวิชาแบบนี้มีข้อดีหลายประการ ทำให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้งานที่มีคุณค่าสูง ได้พัฒนาทักษะหลายด้าน แต่ก็มีปัญหาเหมือนกัน เพราะเนื้อหาไม่สนองความสนใจของคนซึ่งแตกต่างกัน และอาจารย์ผู้สอนก็ต้องทำงานหนักมากด้วย

2. วิชาสัมมนา

วิชาสัมมนา (Freshman Seminar) ในแนวคิดของวิชาศึกษาทั่วไปในลักษณะของวิชาสัมมนานี้เน้นที่กระบวนการมากกว่าเนื้อหาโดยเชื่อว่าการที่อาจารย์และนิสิตนักศึกษามีโอกาสพบปะสังสรรค์พูดคุยกันในเรื่องของวิชาความรู้บ่อยๆ ครั้งนั้นเป็นระบบการศึกษาที่ดีและเหมาะสมเป็นการสร้างทัศนคติให้กับผู้เรียนอย่างดี ทำให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวาง ผู้เรียนได้มีโอกาสอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับอาจารย์และเพื่อนร่วมชั้น เป็นการฝึกทักษะในการคิดการหาเหตุผลและการอภิปรายทำความรู้จักและคุ้นเคยกับผู้รู้ในมหาวิทยาลัย

วิธีการจัดในลักษณะนี้มีอยู่หลายรูปแบบแต่หลักการเหมือนกันนั่นคือ ให้โอกาสแก่ผู้เรียนได้พบปะและพูดคุยกับอาจารย์ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ บางแห่งจัดอาจารย์ไว้ให้นิสิตนักศึกษาแล้วให้นิสิตนักศึกษากับอาจารย์กำหนดเวลาและอาจารย์ไว้ให้กำหนดหัวเรื่องกันเอาเอง แต่บางแห่งก็กำหนดเวลา อาจารย์ และหัวข้อไว้เลย เพราะพบว่ากว่าจะกำหนดหัวเรื่องได้ต้องใช้เวลามาก

การจัดแบบนี้ได้ผลดีในแง่ของทัศนคติและการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาจารย์และนิสิต กับทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น แต่ก็อาจจะมีข้อเสียได้ ถ้าหากอาจารย์ผู้ร่วมในโครงการนี้ไม่เข้าใจหรือไม่เห็นใจผู้เรียนก็จะเป็นการสอนแบบบรรยายคนเดียว ดังนั้นการคัดเลือกผู้สอนจึงมีความสำคัญอย่างมาก นอกจากนี้อาจมีการจัดโปรแกรมให้ผู้เรียนมีโอกาสพบปะคุ้นเคยกับผู้สอนในแบบนี้ยังต้องการอาจารย์เป็นจำนวนมากอีกด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาการบริหาร และการคัดเลือกอาจารย์เข้าร่วมโครงการติดตามมาด้วย

3. วิชาที่เป็นประโยชน์กับชีวิตประจำวัน

วิชาที่เป็นประโยชน์กับชีวิตประจำวันนี้เรียกในภาษาอังกฤษว่า Functional Subject matter course เป็นวิชาที่แยกตัวออกมาจากแนวคิดของศิลปศาสตร์เดิม (Liberal arts) เพราะเห็นว่าวิชาศิลปศาสตร์หรือวิชาพื้นฐานที่เน้นสติปัญญาอย่างเดียวนั้นเหมาะแก่นักวิชาการหรือผู้คงแก่เรียนจำนวนไม่น้อย แต่ไม่ช่วยนิสิตทั่วไปจำนวนมากให้รู้จัก เข้าใจ และแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้เพียงพอ วิชาในกลุ่มนี้ไม่เน้นศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ แต่เน้นกิจกรรมและปัญหาในชีวิตประจำวันเป็นหลักใหญ่

ในการสร้างวิชาลักษณะนี้ที่วิทยาลัยสติเฟนส์ (Stephens College) ในโคลัมเบีย มีสจวร์ต สร้างวิชาขึ้นจากบันทึกประจำวันของสุภาพสตรี 300 คนที่บันทึกเหตุการณ์และกิจกรรมในช่วง 7 วันซึ่งรวมได้ 7,500 อย่าง แล้วรวบรวมได้ 24 กลุ่มใหญ่ และสร้างรายวิชาได้ 7 ประเภท คือ การสื่อสาร ปัญหาสังคม สุขภาพกาย สุขภาพจิต ศิลปะนิยม การบริโภค และปรัชญาในการดำรงชีวิต ส่วนสถาบันอื่นๆก็จะมีวิชาที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันเพิ่มเติมขึ้น เช่น วิชาความสัมพันธ์ในครอบครัว การพัฒนาบุคลิกภาพ การฝึกพูด เป็นต้น

วิชาประเภทนี้ได้รับความนิยมในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมากโดยเฉพาะในช่วงปี ค.ศ. 1935 – 1965 หลังจากนั้น ได้รับความนิยมอย่างสูงในวิทยาลัยชุมชน (Community College and Junior College) สำหรับปัญหาสำคัญของวิชานี้คือความลำบากในการที่จะกำหนดว่ากิจกรรมอะไร ปัญหาอะไร ควรจะนำมากำหนดไว้ในหลักสูตรซึ่งเป็นปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรโดยทั่วไปนั่นเอง

4. วิชาสัมพันธ์

คำว่า “สัมพันธ์” ในที่นี้ หมายถึง ความสัมพันธ์ที่มีต่อสังคมหรือท้องถิ่นเป็นหลัก (Relevance Courses) ในประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนมากมักจะมีปัญหาที่ผู้เรียนไม่รู้จักหรือขาดความเข้าใจในเรื่องราวของสังคมและท้องถิ่นของตนเอง เพราะโดยมากแล้ว เนื้อหาวิชาที่เรียนและสอนกันในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น มักจะได้จากและเป็นความรู้ของประเทศอุตสาหกรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ ยิ่งวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้วยแล้วเราเกือบจะเรียนตามแบบของประเทศอุตสาหกรรมทั้งสิ้น โดยเหตุนี้จึงได้มีความพยายามของนักการอุดมศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนาที่ต้องการจะแก้ปัญหานี้ด้วยการจัดหลักสูตรวิชาการการศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของสังคมและท้องถิ่นให้

นิสิตได้เรียนเป็นต่างหากออกไป ความรู้ในที่นี้ครอบคลุมถึงค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ไปจนถึงปัญหาในการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน

การจัดในลักษณะนี้ทำกันหลายรูปแบบที่เป็นการจัดรายวิชาปกติ ให้นิสิตนักศึกษาทุกคนลงทะเบียนเรียนก็มีมาก ที่จัดบรรยายอภิปรายพิเศษแล้วให้นิสิตทุกคนเข้าฟังก็มีมากเช่นกัน นอกจากนั้นก็ยังจัดให้ผู้เรียนได้ไปร่วมกิจกรรมและคลุกคลีกับชาวชนบทหรือชาวสลัมในเมืองเป็นต้น ในบางประเทศถือเป็นข้อบังคับในหลักสูตรไว้เลยว่า ผู้ที่จะจบการศึกษาได้นั้นจะต้องไปทำงานหรือไปร่วมกิจกรรมในชนบทเสียก่อนระยะหนึ่งเพื่อให้บัณฑิตได้มีประสบการณ์ตรงและคุ้นเคยกับปัญหาจริงแล้วจึงจะมีสิทธิรับปริญญาได้

นอกจากปัญหาสังคมแล้ว ในบางกรณียังเพิ่มแนวคิดในการปลูกฝังความสำนึกและความรับผิดชอบในทางจริยธรรมและหน้าที่พลเมืองควบคู่กันไปด้วยก็มี วิชาพวกนี้มักจัดเพื่อให้สอดคล้องกับความคิดและค่านิยมทางการปกครอง เช่น วิชาการปกครองในระบบประชาธิปไตย คุณค่าของประชาธิปไตยหรืออุดมการณ์ของประเทศโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในประเทศสังคมนิยม เป็นต้น

ลักษณะรายวิชาแต่ละแบบย่อมสนองจุดมุ่งหมายแต่ละอย่าง การเลือกลักษณะ รายวิชาแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย การจัดและดำเนินการที่เป็นไปได้ รวมทั้งความพร้อมของผู้สอนด้วยก่อนที่จะเลือกลักษณะรายวิชาแบบใดจึงต้องพิจารณาองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน แต่ไม่ควรให้องค์ประกอบด้านอื่นๆ เช่น ด้านการจัดและดำเนินการมาามีเหตุผลสำคัญกว่าจุดมุ่งหมายไปได้ จุดมุ่งหมายควรเป็นเรื่องที่สำคัญก่อนเสมอ